

Szövegvendégségben – Nagy Gáspárnál

Hadd tegyek két előzetes állítást, amit bízvást tekinthetünk summázatnak is: a legelőzékenyebb (a legfigyelmesebb, a legtapintatosabb és a legkézségesebb) emberek egyike volt, akit valaha ismertem – és nem ismertem senkit, aki nála naprakészebb lett volna a kortárs irodalomban, ide értve a műveket és a személyeket, meg persze az „ügyeket”, azaz a háttérinformációk magabiztosan szerény birtoklását is. És jegyezzük csak meg, ha közhely, ha nem, hogy a „naprakész” szót ég és föld választja el attól, hogy „jól értesült”. Egyszerűsítve: a „mi köreinkben” a naprakész ember olvas, és úgy mond véleményt, a jól értesült viszont arról ítélkezik, amit mások olvastak és ő kifürkészte a benyomásaikat – jobb esetben..., a rosszabban viszont ő maga is más jól értesültek szavait szajkózza. Ha ezt a két, Nagy Gáspár alkatára és habitusára vonatkozó állítást összevonjuk, újra magunk előtt látjuk őt és nem mint költőt, hanem mint közéletet élő irodalmárt. (Ha ezek a „personák” egyáltalán valamennyire, akár csak egy pillanatra is elkülöníthetők egymástól.) Olyan valakit látunk magunk előtt, aki „mindent” elolvas, akinek a könyveken, folyóiratokon kívül is „mindenről” pontos értesülései vannak, és híreit meg véleményét azonnal közli is barátaival, nem tolakodóan, nem valami túlzó szereplési hajlamból – csak ha igénylik. Ezeknek a barátoknak a zöme maga is az olvasott (vagy egyéb módon érintett) szerzők halmaza. Tehát, míg élt Gazsi, mindig biztosak lehettünk abban, hogy van – legalább... – „egy” olvasónk, van valaki, aki baráti szemmel vigyázza irodalmi és politikai mindennapjainkat, és akkortájt ez a két szféra – miként ma is sajnos – majdnem egyet jelentett. Van egy olvasónk, akiben feltétlenül megbízhatunk, aki számon tartja, mi van velünk, miközben éppen az országot járja, verset ír, szerkeszt, titkár(os)kodik. Visszagondolva életére: ehhez a magatartáshoz illettek státusai is: szerkesztő volt a Móránál, a Hitelnél, a Katolikus Rádiónál, de nem volt soha főszerkesztő, szervezett, véleményt mondott, de nem kellett döntenie, kimondania a a „végső szót”, az Írószövetség vagy a Bethlen Alapítvány titkáráként is a mindig segíteni és intézkedni kész „kapcsolat” volt, nem hatalmi „faktor”. És az utolsók egyike volt, aki még vette a fáradságot, hogy levelet írjon vagy legalább egy lapot firkantson a meglöpött éjszakai órákban, bár telefonált is eleget, nem tudom és nem is hiszem, hogy az internetes modernitással rokonszenvezett volna.

A mostani évfordulón nem álltam meg, hogy egy cikket ne írjak róla.

GAZSI

Pár napja volt 65 éves Nagy Gáspár. Önkéntelenül írtam le így, jelen időben ezt a mondatot. És nem azért mintha amúgy zsrúnálisan fellengzősködni akarnék – hogy „örökké él”, hogy „emlékét szívében őrzi a nemzet”... Hanem azért, mert, jóllehet szót válthattam (szót kellett váltanom) vele életideje végső szakaszában, elzarándokoltam (el kellett mennem) a temetésére, sőt ott voltam síremléke avatásán is, egy pár évig még a nevére alapított díjat is át-átadhattam Vas megyében, a szülőföldjén, az arra érdemeseknek – mindezek alapján tehát végleges távozásában biztosnak kell lennem..., hanem azért, lépünk vissza a mondat elejére, mert talán nincs olyan hét vagy hónap, hogy emléke valami új élménnyel meg ne ajándékozna, hogy egy-egy új „esemény” meg ne hazudtolná a végső eltávozás tényét. És nincs ebben semmi miszticizmus. Hét évvel ezelőtti halála óta folyamatosan jelen van az életemben.

F.S. igle jt bearyt klasten tilled spiv'ij-kimpyvat!
Beringsi'elchuid Z'arada Pali legyib's k'ovot, A'f'oyeja in ut'ik'evit
mekan magga sa'ntit... de a' t'og'ev'eb'el.

2005. okt. 1.

Kedves Károly!

"Fővárosi" Újság!

fitred lapokat, de
igen nehezen merdült a
lollam per (in) = k'ev'ij'
szavaira. Több rka volt/mu
enue. Ridi'is munkim
igen keltehel; csalidi gondok,
kel'lesetek stb.
De itt lenne ee a uen vidin
leil, egyen uj. E'p'ek'e va,
hol'ny j'el'edon postai. Le
ha kell, el'udon k'ud'eni
e-mailon is. Igaz'it' at se
nietem, ha kel'it' kib'at, j'it'om.

Borizi Fülesed: M. Gy'eri

Időm jelentős hányadát Vas megyében töltöm, ennek is számottevő részét irodalmárok között, és a beszélgetés gyakran rá-ráfordul Gázsira. Verseire, iskolaéveire, későbbi sorsára, itthoni felbukkanásaira, személyiségére, hatására, gesztusaira. Költészete túlélési esélyeire. Valahogy mintha végleg otthonra kezdene lenni az itteni irodalmi közbeszédben, a nyugati pannon táj kultikus költői között – Weöres, Nagy László, Berzsenyi. Hét éve halt meg és merem remélni, hogy ez az erős fél évtized már döntött – ki lehetne persze a megmondhatója, hogy milyen távlatosan – életműve marandósága dolgában. Mert, tapasztalhattuk elégszer, ezek az évek a legkétesebbek: ekkor dől el az, hogy a közvetlen utókor személyes képviselője, a család, a barátok, a pártoló kritika tud-e mozgósítani annyi figyelmet és energiát, ami elláthatja majd a további évtizedeket kellő szellemi munícióval.

Semmilyen értelemben nem voltunk „egy alombéliék”, nagyon is különböző világokat hoztunk magunkkal, felnőtt fejjel találkoztunk, ennél fogva igazán közeli barátok soha nem lettünk, de érzékelhettem, hogy kapcsolatunk „második félidejében” a közös munka során, a szaporodó találkozások révén a személyes rokonszenv feloldotta a – mégoly jelentéktelen – elválasztó tényezőket, a halvány ízléscsúcsokat, az alkalmi személyes kötődések kényszereit, meg az egyéb elfoglaltságokat, sőt talán még valamennyire a hitbéli-teológiai eltéréseket is, amiket a szokványosnál – alighanem – fontosabbnak tartottunk. Jó pár hónapja abban az irdatlan papírtengerben evickélek, ami felgyülemlett elmúlt évtizedeimben, nagyjából akkortól, amikor először került a kezembe Nagy Gáspár-verskézirat. Ez a hetvenes évek legelején volt a Kortárs réges-régi szerkesztőségében, az azóta nyom nélkül eltűnt Alpári Gyula utcai sötét, zegzugos épületben. Mi tagadás, bennem, mint újdonsült szerkesztőtanoncnak aligha volt meg a kellő figyelem e „pályakezdő” költemények iránt, nekem, akinek – képzelgek hajdani kamaszdölyfös „redaktori” önmagamról – egy Illyés Gyula meg egy Weöres Sándor volt az „ügyfelem” (akiknél versekért kuncso-rogtam). Másfélék voltak a költői ideáljaim is.

A kettőnk kapcsolata, miként a minket körülvevő irodalmár társulásoké is, valamikor az évtized közepe és vége táján kezdett összeérni, mondanom se kellene: a Mozgó Világnál. Gazsi kultikus verseket publikált a lapban: Csak nézem Olga Korbutot, ÉvTi-ZeDhAtÁrHÍD. Ma már úgy látom, hogy ezek a versek a generációs lírai önmeghatározás történetében hasonló jelentőségűek, mint azok a „botránydarabok”, amelyek a rendszerváltozás nemzeti indulatszerkezetét majd – máig érvényesen – meghatározzák: az Öröknyár meg A Fiú naplójából. Összemelegedtünk, ahogy a politikai nyomástól egyre összébb szorultunk. Össze a valóságban is.

És erre papírjaim vannak... Ha lesz majd Nagy Gáspár Archivum, annak gondozói biztos számíthatnak tőlem (vagy „jogutódjaimtól”) jó pár levélre, dedikált kötetre, fényképre, verskommentárra. Vagy egyéb dokumentumra. Ilyen „egyéb” pl. az a meghívó, ami 1994. május 20-ra invitál némi historizáló együttlétre Emma asszony pincecsárdájába (régén bezárták, ahogy ezt a drága asszonyt is a sír), oly sokunk hajdani ellenzéki barlangjába, a Török utcába, amely pontosan ekkor újra ellenzéki gyűldehellyé vált. A meghívó a Hitel újlipótvárosi szerkesztőségéből érkezett – egy régi fénykép viszont még a „klasszikus” Szállás utcai redakcióban ábrázol bennünket, Gzsi könyököl, mereng, előtte kávéspohár, én éppen hozzá beszélek, élénk cigarettafüstben. És itt van kéziratos munkaköri leírása a Hitel vezetéséhez. Egy jellegzetes 2. ponttal: „Kéziratok szerzése, gondozása – a korrekció fokozott ellenőrzése, tekintettel a szépirok jogos érzékenységére!” Egy korábbi kép, azaz hogy két kép, viszont 1988. június 16-án készült, a 301-es parcellában. Hajlanék arra, hogy ezt a pillanatot jelöljem meg, amikor

kapcsolatunk véglegesen megszilárdult. Együtt vagyunk a még névtelen sírhalmok között, de nem ugyanazon a képen. Az egyikén Nagy Gáspár beszél, én nem látszom a tömegben, a másikon Rácz Sándorral az élen énekeljük a Himnuszt, ott meg Gazsi nem látszódik, de én pontosan tudom, hogy áll. Hogy hol álltunk akkor..., csakúgy mint előbb és utóbb végig... Aztán egy hosszú zöld tintás levél 1985-ből a cenzúra „píllanatnyi állásáról”, azzal végezve, hogy „I. Rudi bátyánk reméljük, felrázza a piros-kéket, nálunk is új edző kellene.” Egy fénymásolat az Öröknyárról, szintén Vasas-Fradi kommentárral, egy magnófelvétel gépelt változata ugyanerről a versről 1986-ból. És így tovább, és így tovább.

Elöttem egy „könyvnek álcázott füzetecske” – gyönyörű kézműves munka – születésnap ajándék, 2005-ből, Egyházashetyére hozta Gazsi Bérbaltavárról, hogy írnam tele „pennámmal”... Mondván: „meglásd barátom, Károly, a Teremtő ád még rengeteg időt”. Neki nem adott. A könyv meg üres, és üres is marad, és ott lesz NG kötetei mellett a polcon. Amíg. Nekünk meg, megmaradottaknak, a két legfontosabb, ahogy az ajánlás záródik: „Pax és gaudium”.

Ülök egyházashetyei házamban (a kertem vége odanyúlik, ahol a valahai temető őrzi a Berzsényi-ősök csontjait), előttem a könyvek, Nagy Gáspár kötetei, levelek, meghívók, vermásolatok, fotók, Életünk példányok, újságcikk-kivágatok. Amelyeknek most már egyike az itt idézett cikk a Magyar Nemzet 2014. május 17-i számából. Különös élmény: ami tegnap még magánbeszéd volt, vallomások emléke és emlékeztető, nyilvánossá válva mindenféle személyességtől független dokumentummá vált – „anyag” és „adalék”. Volt némi baráti visszhangja is: többen azt a lélektani dilemmát észrevételezték, aminek kimondása a mai eldurvult irodalmi életben kelthet, s keltett is némi figyelmet: hogy miként jöhet létre – szó szerinti értelemben is – mély barátság és politikai szövetség két ember között, annak ellenére, hogy származásuk, neveltségük és ebből is következően közösségi közegük, érdeklődésük, indulati formáik és ízlésük eltér egymástól.

És ahogy innen és onnan a papírokba lapozok, egyre erősebbek az emlékek kontúrjai: ahogy összefutunk valahol a Keletinél, azután sietősen végig a szelfúttá Verseny utcán a tömegben, le ne késsük a kettős rangadót – Tárnok (akkor tán még: Farkasházi), Thiery, talán Szeberényi Lehus (ha „elengedték” Leányfaluról), Balázs Jóska (rettenetes nyíri vinkó palackja egy háncsszatyorban, „MI ez – kérdém nyűgösen, mert a csapatom veszésre áll – sampon?”), meg ki tudja ma már, ki még, és a ott a mindig mosolygósan rendíthetetlen Gazsi, Népsport a zsebben, az összeállítás (visszamenőleg is) a fejben; ahogy a Hitel szerkesztőségében hallgat, ott ahol minden pillanat (1988–89-et írunk) egyben a magyar „nagypolitikáé” is, Csoórral és Bíró Zolival, Csurkával, Csengeyvel Für Lajossal, és a ki-beszédülő alakok sokaságával a magyar falvakból és New Yorkból, pénzember Svájc-ból, lelkész Észak-Svédországból, hírhozó az erdélyi apokalipsziszból, emitt kotorászik egy utóbb lebukó spion, ott egy csöndes tébolyodott kötetekbe kötött nemzetmentő fohászaival, meg persze a magyar szellem legjobbjai, a magyar írók legjava – itt figyel, hallgat vagy csöndes állításokat tesz Gazsi, akinek a hallgatására is mindig figyelni kell, oly sokat mondó; ahogy a Ménesi úti Volán klubban még az évized elején, a „mozgós” időkben az ő verséről elkeresztelt „Évtizedhatárhíd” beszélgetéssorozatán – a szerkesztőség nagyasszonyának, Csöpi-kénnek a szervezésében és „kontójára” –, figyel a fejleményeket, Hajnóczynak egyetlen „összetett” mondata van, dugóhúzó követel káromkodva, Gazsi mögött a már nem is tudom milyen nevű „bácsi” a BM-től, akinek haza kell mennie a gyógyszereket bevenni, és esdekel, hogy ha lehet, ne..., stb.; ahogy egy könyvheti dedikáláskor megcsillan a szemüvege; előttem

egy datálatlan „stencilezett” (kinek az aktív szava még ez?) lista az Írószövetség tagfelvételi bizottságának tagjaié, nézve, hogy kik állnak egymás közelében, alighanem még a boldog (késő-kádári) „békeidők” dokumentuma lehet – az elnök Nagy Gáspár és hadd soroljam a neveket: Aczél Géza, A. K., Gyurkovics, Kada Júlia, Keresztúry T. (JAK), Kis Pintér, Lázár Ervin, Pécsi György (JAK), Serfőző, Tábor Ádám, Vathy Zsuzsa, Zalán Tibor...; és ahogy 1989 januárjában ott vagyunk egy irodalmi esten – teljesen gyanútlanul, de azért sok mindet sejdítve a múltból – Mosonmagyaróváron, és hirtelen-váratlanul kitör mindaz az emberekből, mindaz a fájdalom és düh, ami bennük lappang 1956 ősze óta, testvéreik, szüleik, iskolatársaik, szomszédjaik vérének eltitkoltan égető stigmáival lelkükben, mindaz, ami lefojtott parázként izzott bennük 1956 novembere óta „máig”, hat év után a szemünk előtt igazolódik a vers igazsága: „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!”; és igen: itt a kertajtóban, nézek ki az ablakon, ahogy kicsit lehajtott fejjel belép 2005 júniusának aranyló „idusán” (idézem majd idézendő verséből), hogy barátját köszöntse a „hatvanadikon”. Akinek ezt viszonzni már nem lesz módja. Csak ezt ekkor senki sem tudja még. A vendég kezében ama merített papírosú kézműves remeklés, amelynek teljes ajánlása ez, alighanem egy ismeretlen NG versezet, ha alkalmi is:

Hetyei futamok

Alexa Károlynak szeretettel

Merengvén a Világ dolgai fölött,
hajnali s estvéli szép óráidban
írd tele pennáddal
ezt a könyvnek álcázott füzetecskét;
s kezdjed mindjárt 60 után,
meglásd, barátom, Károly,
a Teremtő ad még rengeteg időt,
tán még újabb, derűsebb 60-at is!
2005. június 16-án

Nagy Gáspár

Pax +!

et gaudium!

A későbbi – nem sokkal ezután – mind rekedtebb és halkulóbb telefonokról ne is beszéljünk, az egyre nyomasztóbb hírekről sem. És a temetésről sem, a temetésről ama megyeszögleti kis zsákfaluban, ahol ott van a nemzetnek az a fele, amelyik tudja, mit köszönhet Nagy Gáspárnak, s talán azt is sejti, hogy mindezt csak úgy tudja méltón megköszönni, ha azok közé a magyar költők közé fogadja végérvényesen Nagy Gáspárt, akiknek verse egyet jelent a nemzeti szabadságmozgalmak valamelyikével.

Ki- és lemásolva ezeket a kedves köszöntő sorokat, nem hallgathatok el – hiszen szinte lapról lapra, idézetről idézetre szembesülnöm kell vele – egy sajátos paradoxont; jelesül azt, hogy a nekem címzett régi iratokat előhozva az a sajnálatos benyomás keletkezhet az olvasóban – óhatatlanul is –, hogy méltatlanul megemelem saját hajdani szerepemet. Vagy a mostanit. Sőt mintha visszaélnék a „túlélő” pozíciójával. Való igaz: annak, aki ezeknek az emlékező lapoknak a főszereplője, nem áll módjában, hogy nyilatkozzon, helyesbítsen, tiltakozzon, vagy akár csak barátilag hümmögjön a róla szólók olvasásakor. Ki van szolgáltatva nekem – azaz önnön léttelenségének. És persze, ki van szolgáltatva

MÓRA TERENG DJUSAGI KÖNYVTÁR
Budapest VII., László tér 9-11. Telefon: 221-033, 221-241
Levegőút: 1428 Budapest, postafiók 43. TELEFON: 22-4288
MNR számlaszám: 215-1104

Levél címe:

Címzett:

Budapest, 1928. Jan. 9
10. telephely utca (László)

László

Kisvárosi úti!

A város életében a város
fő feladata a jó közlekedés biztosítása és a
közvetlen a közlekedés biztosítása és a
MÉRETI - a város életében a város
közvetlen életében a város a város
közvetlen életében a város a város
közvetlen életében a város a város

Köszönöm a levelet! - a város nagy életében a város
közvetlen életében a város a város
közvetlen életében a város a város
közvetlen életében a város a város
közvetlen életében a város a város
közvetlen életében a város a város

Üdvözléssel

(László, GAZDI)

nemcsak az én emlékező mechanizmusaim szeszélyének, hanem a nyers véletlennek is – mi jegyződött le és mi maradt fenn... Megjegyzem – tovább erősítve ezt az „alanyi” dilemmát –, hogy ezeket a mentegetőző sorokat ráadásul olyasvalaki írja, aki nyilvános irodalmi-közírói munkálkodása során a kezdet kezdetétől (lassan már félszázada) agályosan kerülni próbálta az egyes szám első személyű előadási formát, aki nem óhajtotta nyíltan is vallomássá tenni állításait, meditációi és ítéleteit, amelyek természetesen (és óhatatlanul) szubjektív indíttatásúak, mert milyen mások is lehetnének... A dilemma feloldhatatlan. Azt tudom idézni, aminek én vagyok (általában) a címzettje, jóllehet az emlékezet „célszemélye” nem én vagyok. S továbbá: biztosan tudom, hogy Nagy Gáspár nagyon sokakkal levelezett, vagy volt másféle – írásban is dokumentálható – kapcsolatban (l. titkosszolgálati jelentések). Sarusi Mihály éppen az *Életünkben* adta közre, illetve ismertette írásos emlékeit (2009. 11-12. szám: Gazsi írja Miskának). Mihály barátunk – íróhoz illően – meggyőző stílárís egyneműségben egyeztetí idézeteit és saját életrajzi visszatekintéseit.

Mindehhez annyit tennék hozzá, hogy utolsó, még maga által összeszerkesztett könyveiről hosszabban írtam az *Életünkben*, s mivel ezeknek a prózai összeállításoknak (Szavak a rengetegből, Közélet az életemhez) darabjai erősen személyes ihletettséűek voltak, köztűk jó pár ponton érintve kettűnk kapcsolatát is, vettem a bátorságot, hogy ismertetésemben ne tartózkodjam a személyes utalásoktól (*Életűnk* 2006. 4. és 7-8. szám). A Közélet az életemhez 2005-ben jelent meg, a címében halvány, de kétségbeesett önironiával, némely felvett szűvegben pedig nyilvánvaló melankóliával sugalmazódik a búcsúzás. Ismertetésem-bírálatom megírásának több egymással kereszteződű motívuma volt. Soha még érdemben nem írtam Nagy Gáspárról, ezt akarván „pótolni”, magamnak is tisztázni akartam (élet)műve kulturális, ideológiai mögöttesét, azaz tisztázni önépítésének folyamatát (faluból a fővárosba – karrierrel párosuló autodidaxis Magyarországon a hatvanas-hetvenes években!); és nem tagadom (sejtve állapotát) ... örömet akartam szerezni neki...

Hadd másoljam ide utolsó nekem címzett levelét 2006. április 11-éről („hajnalban”) Kedves Karcsi!

Ma éjjel olvastam az áprilisi *Életűnk*-et. Köszönűm kivételes figyelmedet, mondhatnám: baráti rezonanciádat két könyvemre. Persze a rezonanciát természetee szerint vallomásnak (amely tényleg meglepett!) és a narráció szakszerűségének is gondolom, s így is olvasom. S fölöttébb értékelve, hogy két ilyen sokféle szálból összeszűtt könyvet egy nyalábbba fogva értékelsz, magyarázol kitűnű stílben. Köszönűm! (Most jött meg a *Tiszatáj* és a *Bárka* legűjabb száma is, ahol szintén kritikákat olvashatok, igaz csak az utóbbi könyvről), (az áprilisi *Kortársban* egy eléggé megrázó dolgozatot olvasok Tollas Tibor kapcsán *Kannás Alajosról*; bevallom én K. A. múltját nem ismertem, de eléggé hihetetlen s én jó költűnek tartottam, míg T.T. élete is sok szempontból nóvum előttem. Igen remélem, hogy az emigráció, akik ismerték őket, hozzászólnak ehhez a kényes történethez.)

Most látom, hogy április 11-én hajnalban írok Neked. J. A. okán mondják, ez a *Költészet Napja*; meg Márai születésnapja is. Ez is milyen érdekes: Márai nagyon szerette József Attila verseit, tán Arany János után a legjobban, nyoma ott van a szerintem legszűbb Márai-opuszban, a *Szindbád hazamegy*-ben.

Kedves Károly Barátom!

Bizony elgondolkodtam én is, hogy az élet mily különös szűnterein találkoztunk, bizton mondom: igen jó helyeken álltunk egymás mellett. (Majd elfelejtem: minden mai civakodás ellenére örűltem az MDF 5,05%-ának.)

Köszönöm még egyszer írásodat!

Szeretettel Nagy Gáspár
a bér(x)baltavári végekről
(x) itt r betű van helyesen

Ez az utolsó levél. Nem tudom, abban a halállal viselős évben mikorra esett Húsvét ünnepe, én meg „kedves családom” kaptunk még egy lapot tőle a párizsi Saint-Chapelle képevel:

Áldott, Föltámadásos Húsvétot kívánok lelkeinknek – Nagy Gáspár, 2006. Nagy-hét

Meggyőződésem, hogy a Nagy Gáspárhoz köthető efféle „privát és spontán írásbeliség” összegyűjtve, időrendbe állítva, tematizálva és kommentálva a rendszerváltozás előtti-utáni évek-évtizedek legfontosabb forrásainak egyike lesz.

És ehhez még egy-két adalék az imént említett Sarusi-közlemény alapján. Adalék – azaz kitérő, elágazás. Hiszen, egyre inkább nyilvánvaló a számomra, hogy ezek a dokumentumra épülő múltidéző szövegeknek (nálam és kortársaim egyre gyarapodó számú vállalkozóinál) „létfarmája” a szerzői magyarázkodás, a kommentárok folyamatos kommentálása, a reflexiók hálózati rendbe épülő szövevénye. Miért? A bugyuta válasz mi más is lehetne: minden összefügg mindennel...

Tehát, hadd emeljek ki három szakaszt Sarusi Nagy Gáspár-utalásai közül, mint olyant, amihez nekem is közöm volt. Az első egy már nem létező (!), elkallódott (biztonsági okból elrejtett?) levélre hivatkozik 1987-ből, amelyben a költő szemrehányást tesz az írónak, hogy kéziratot ad annak az „új” Tiszatájnak, amelyet a „leváltott” helyett kezdtek működtetni a gondoskodó pártállami kezek. Magam is nehezményeztem ezt a „sztrájtörést”. Elég keményen egy békéscsabai együttlétünkkor, Mihály felesége végigsírta az egész estét. Nem nagyon érdekeltek az író érvei, már csak ezért sem, mert máig megvetem azokat (ha néhányuk esetében talán kissé megértőbb is lettem), akik 1983–84-ben meg utána az „új” Mozgó Világban vállaltak júdási szerepet. Egy-két hete annak, hogy az Írószövetségben én köszöntöttem Sarusi Miska barátomat (mert az volt és az maradt) hetvenedik születése napján, és ott is előkerült ez a régi ügy. Szerény adalék a „mi oldalunk” történetéhez.

És íme egy Nagy Gáspár-levél, amit a költő Gyurác Ferencnek írt Szombahelyre 1988. április 17-én, és amit nekem is (meg még ki tudja, kiknek) másolatban elküldött, s amelyben az Életünk Weöres-száma számára szóló felkérést nyugtázza. Ebben tőle szokatlan szigorral ír munkái pártállami kritikái fogadtatásáról (hírhedett „ellenforradalmi” versei után vagyunk), s ezen közben tesz egy rövid kitérőt egy Kappanyos András nevű jómadár recenziójáról (Kritika, 1988. április). „...a 'legjobb dühös verseim' általa is idézett néhány sora, meg az egész vers is, egy nagyon konkrét dologra utal, csupán barátunk nem tudja, nem véletlen van dátum a vers alatt (1984. III. 1.). Ekkor jelent meg a szétvert utáni új Mozgó Világ, és a borítójára (a folyamatosságot hangsúlyozandó) *Illyés képét* tették. Nem véletlen, hogy én a vers előtt azt a kétsoros mottót írom, épp *Illyés Mozgó Világ* című verséből. A fiú ezt nem tudja, vagy nem akarja tudni. *P. Szűcs Júlia* nagyon is tudta, meg *Szerdahelyi* is, s följebb méginkább.” (A gépiratban csak rövid i- k és u-k... Hajdani magyar – zömmel persze „endékás” – írógép-klaviatúrák!) És előveszem a Kibiztosított beszéd című kötet 1987. szeptember 23-án nekem dedikált példányát, s ott az Ilyen világ című vers a 30. oldalon a szerző fekete golyóstollas kommentárjával... Igen, ez „ilyen világ” volt, ebben éltünk és Gazsinak ezek a gesztusai voltak a barátságunkat, mint folyamatos élménysort, mind erősebbre szövő mozgulatai.

A másik két – összekapcsolódó – „szem” a hálón már a Hitel közös történetének gubancaiból való, az egyik 1989-ből, a másik 1992-ből. Az első közös szerkesztői munkálkodásunkra vonatkozik: „Tanácstalanul állunk, álltunk A. tanár úrral regényrészleted előtt – írja Sarusinak –, de főleg hosszúsága miatt nem tudtuk leadni eddig, ezután még reménytelenebbnek látszik. Nekem ezzel a rengeteg és *tömény török* gyilkolászással is gondjaim voltak... Régen írott, de most is ütős kisregényeid gyűjteményéhez, az *Árva imához* gratulálok... Kedves Uram, jelentem, olvasója vagyok.” Igen, ilyen volt Nagy Gáspár mint szerkesztő. Kritizál, mert őszinte a véleménymondásban, de mindig megkeresi és megtalálja az elismerni valót is. Csak zárójelben: a Kutyakántor című kisregénnyel fedezte fel a Mozgó Világ Sarusit (1979. 2. szám) és az Árva ima kötet tíz évvel rá (!) éppen ezzel a kisregénnyel kezdődik. Álszerénység volna, ha nem ismerném el, hogy örömmel tölt el még mai is az, hogy én voltam a kézirat első olvasója és szerkesztője, sőt sikerült egy antológiába is fölvennem (Tárnok Zoltán kollégialis társaságában), amelyet a Magvető adott ki 1980-ban. Ma már döbbenetes névsorral: Hajnóczy és Esterházy, Nádas és Csaplár, Körmendi és Kornis, Osztójkán és Kolozsvári Papp László, meg a többiek. Mindenki „ugyanonnan” érkezik: a tehetség, a minőség, azaz az ellenzéki oldaláról. De már csak pár év, hogy a „kánon”, ez az ítélkezési mechanizmusát minden rezsimváltáson át- és túlörökítő, tehát ma is meghatározó, ez a megosztó és aljasul kirekesztő rendszer elkezdődjön ki- és fölépülni. Sarusi nélkül persze, de feledve Hajnóczyt, Körmendit, Osztójkánt, Kolozsvárit meg a több „effélét”... És tovább: az antológia kiadói szerkesztője – 1980-at írunk, ne feledjük – az az Ördögh Szilveszter volt (hajdani diaktársunk az ELTE-n), aki a Hitel alapításakor, 1988-ban, az MSZMP Központi Bizottságának volt a tagja, ám akinek mint szerkesztőnek a derekasságáról éppen Sarusi emlékezik meg a legutóbb és éppen az Életünkben (2013. 4. szám).

Hitel – idevág a másik citátum is. 1992. január 7: „Sajnos a *Hitel*-nél – írja Sarusinak Nagy Gáspár – szétszéledőben vagyunk, leszünk az új esztendőben, de azért támogató írásműveidre számítunk.” A Hitel – hadd mondjam úgy, ahogy éreztem 1989 nyaráig – a rendszerváltozás „vezérhajója” ekkor még nincs három és fél éves, és hány meg hány válságon hajózott át! Története sürgős megírásra vár, amíg vannak, akik a kezdet kezdetéről is nyilatkozhatnak. Nagy Gáspár a lap indulásától, 1988 novemberétől 2004-ig tagja az 1992-ben radikálisan megváltozott-megváltoztatott szerkesztőségnek és csöndes (tartózkodó?) részese a radikálisan megváltozott-megváltoztatott szerkesztési gyakorlatnak. Jó lenne egyszer megtudni, hogyan élte meg a lap politikai szerep- és funkcióváltozásait. Mondjuk: hogyan az Antall–Bíró vagy az Antall–Csoóri nézetkülönbségeket... Hogyan tudott szolidáris lenni személyekhez és elvekhez egyszerre, ha a politikai helyzetek és érdekviszony-változások szétválasztották ezeket, egyeseket örökre. Régi papírjaimból három ideillő marginális információra tudok hivatkozni.

Az egyik egy „szövegajándék”. (Jó pár hasonlót van módom lapozgatni: Gazsi kedvvel küldött tovább vers-, levél-, cikkmásolatokat, férfiasan mutatós kalligráfiájú kommentárokkal. Itt van pl. a Tiszatáj 1983. II. számából a Nyári ki(be)számoló, N. L-től vett mottóval: „fejet ajándékba nem adunk”; itt A fiú naplójából, ugyancsak a Tiszatájból, 1986. 6. szám; és persze itt az Öröknyár is, Új Forrás, 1984. októberi szám, a nálam – és valószínűleg másoknál is landolt – másolati példány 1984. december 4-én kelt: „A. Karcsinak abban a reményben, hogy a piroskékek most idegenből elhozzák (2) pontot – vagy a zöldfehérekkel együtt esnek ki... Öleléssel : Nagy Gazsi”. És íme egy 1989-es márciusi-áprilisi levélváltás fotókópiája az Új Forrás körüli értelmiségiek és a Komárom Megyei Tanács elnökhelyettese között. A „vidéki vezetés” – valószínűleg

Pártközponttal egyeztetett – semmitmondó bugrissága, ahogy ekkor már „nem lövet”, hanem reagálni kényszerül., ez történelmi kresztomátiába való.) Van tehát még itt előttem egy 1986 tavaszán készült magnófelvétel sokszorosított „változata” (mind a cím, mind a jegyzet a költő kézírásával), Egy vers körüli „bonyodalmak” címmel. Természetesen a nyolcvanas évek elejének egyik legharsányabb kultúrpolitikai afférjéről, az Öröknár című versről van szó. Hat oldalas írat: emlékeztető, rendkívül minuciózus leírás (dátumos pontossággal, a szereplők „néven nevezésével”) a vers „élettörténetének” első pár évéről. Nélkülözhetetlen adalékok gyűjteménye a kulturális politikai vezetés legfőbb szereplőinek mentalitásáról – abból az időből, amikor legnagyobb megdöbbenésükre szembekerültek azzal a ténnyel, hogy – bármily eszement módon próbálnak kemények és „elviék” lenni – hatalmuk megrendült, a negyedszázadon át „jól” működő Aczél-féle technológia mind kevésbé hatékony. Némi elégedettséggel vettem tudomásul, hogy – kötetben nem találván – egy fontos ismeretlen dokumentumot olvashatok (újra), amikor is futó nyomozásom eredményeként kiderült, hogy Petrik Béla Nagy Gáspár hagyatékában kutatva rálelt a szövegre és ki is adta, hol máshol, mint a Hítelben (2010. 5. szám). Petrik Béláról meg kívánom jegyezni, hogy jogász létére a XX. századi magyar népiség és a rendszerváltozás kutatásának mind megkerülhetetlenebb szakértője lett. És azt sem felejttem, hogy valamikor a nyolcvanas évek elején kitűnő atyai barátunk, Gorondy-Novák Sándor (Teleki Pál hajdani titkárja és a Mozgó Világ szerzője) lakásában folyó „szemináriumokon” ő is jelen volt, és együtt „tanultuk” Csoórral, Mészölyvel meg másokkal – például – a II. világháborút (meg ami előtte volt és ami utána következett) Kéri Kálmán bátyánktól. Petrik Béla 2012-ben a vasvári Nagy Gáspár Kulturális Központban tartott előadást a költőről, mint titkosszolgálati célszemélyről, beszámolója az Életünk 2012. májusi számának legelején, illetve minap, az Antológia Kiadónál megjelent Kitörési pontok című kötetének a legvégén olvasható.

Más: fentebb már utalás történt arra a „munkaköri leírásra”, amit szerkesztőként (kézírással) a Hítel „vezetőségének” (alighanem éppen e sorok írójának mint főszerkesztő-helyettesnek) adott be 1990. június 18-án. Nos, közben (!) előkerült egy írógépen készült korábbi változat 1989. november 30-áról. Ez a korábbi „Szépirás rovatnak”, a későbbi „Szépirodalmi rovatnak” nevezi szűkebb munkaterületét. A vállalt feladatok lajstroma nem mondható érdekesítő dokumentumnak, némi kényszerdedtség érződik a gesztusban, amiként valószínűleg „intézményi” kötelme lehetett annak, hogy eme (ál)hivatalos írat létrejöhessen. És ez – negyedszázad után visszatekintve – szerkesztőségi válságtünetnek is tekinthető. Érdemes lenne a két írat dátumát „visszakeresni” az akkori politikai élet hallatlanul eseménydús mindennapjaiban és szembesíteni a lap akkori lapszámainak tematikájával, esetleges szemléleti változásaival. S hogy valami ilyesmiről lehet szó, arról egy 1989. november 16-án kelt „beadványa” teljes nyíltsággal beszél. Idézzük ezt teljes terjedelmében. Figyelve a modorra is.

A HÍTEL Szerkesztőségének; továbbá Planéta Lajos NB. II-es kazincbarcikai futballistának (beálló), amatőr írónak!

Kedves Barátaim!

Nagyon sajnálom, hogy csak a pálya széléről, az oldalonval mellől, azaz betegágyam környékéről küldhetem el észrevételeimet. Rossz drukkerként amúgy sem akarnék túl hangosan belekiabálni a játékosok, a legfőbb kulcsemberek, és különösen nem, a vezető edző (Bíró sporttárs) fülébe. (Nála a síp!)

Bizonyos följegyzések azt mondják, hogy a csapat szénája rosszul áll. Talán még a kiesésre is van esélyünk. Szinte erre aspirálunk. Ez lehet, hogy így van, lehet, hogy

Munkatársi leírás

= =

1. A népszerűségi nyelvi szakértő
- (eset, népszerű; műfordító/poszt
főnök)
2. Kiváló szakértő, gondos -
- a korrekturnak ^{alkalmaz} ellenőrzése, felin-
telem az értékek igaz értékelésére!
3. A beérkező kérelmek ~~alkalmaz~~, ~~alkalmaz~~
megvalósítása; személyes felhívások
& szerzőkkel (szövegtörzsek!)
4. Hírel = események való részvétel,
& az igaz értékelés
5. Egyedül a kiváló szakértő; közre-
működés a legújabb koncepciók
- 5 az igaz értékelés - Kiváló szakértő.
6. Kiváló kapcsolat

1976. június 10.

Megjegyzés

nem. A tények azt mutatják: a kezdetben lelkes és nagyszámú közönség fogyatkozik a tribünről. Ennek oka azért nem okvetlenül a mutatott játékban, a csaknem 30 eddigi lapszámban, akarom mondani, meccsben van. Véleményem szerint a nézőszám (60 ezer, később 40ezer) ilyen árak mellett mindig is irreális volt. Meg aztán ennyiféle embert hosszabb távon közmegelegedésre kiszolgálni nem lehet. Amikor a csapat menedzseri és pályaedzői névsorát meglehetősen „egybordából szóttnek” emlegették ott, ahol mindent legjobban tudnak, akkor már látszott, hogy a csapatösszeállításnál és taktikánál csak a tolerancia jöhet számításba. Maguk a pályaedzők sem tudták (felsőbb eligazítás, közösen kimunkált stratégia hiányában), hogy támadó, vagy védekező focit erőltessenek-e. Aztán a nagyérdemű kegyeit is keresték: hoztak és eladtak, leigazoltak és kinulláztak játékosokat. Sajnos erről legkevésbé a vezető edző tudott. Az igazolások (kéziratok) méltatlanul sokáig keringtek az öltözőkben. Hírlik: a közeljövőben néhány klasszis, vagy jobb technikájú játékos majd bejelenti, hogy őt már zavarja ez a bizonytalanság. Máshol zöldebb a fű, több a zsozsó, (hirdetésre is; rádióban, tv-ben, stb.) és különben meg döntsük el, hogy jó magyarok, jó cigányok, jó arabok, vagy jó zsidók vagyunk-e. (Megjegyzés: ezt a kérdést néhány mostanában indult lap elég nyíltan eldöntötte.) Bár nem illik beszélni róla, mert mi „sziklanyugalmúak” vagyunk, azért vegyük észbe: itt rendszeren folyik egy MDF elleni kampány, melynek keretében elég „tisztességesen” zsarolják mindazokat, akiket csak lehet a csapat házatáján (játékosokat, edzőket stb.) Könnyen tehetik! A bizonytalanságot bizony látják a nézők – olvasók is, akik ugyebár fogyatkoznak. „Itt tartunk most,” – mondaná Faragó az ÉS-től. E rövid *lázálmot* még két szuper NB I-es válogatott futballista nem pontosan idézett, csaknem parafrazált mondataival szeretném megtoldani. *Dsida Jenő* valahogy így: *rómaiaknak és zsidóknak egyszerre szolgálni nem lehet! Ottlik Géza* pedig így: *nagy reggeli kódok idején érdemes a kötelező csuklógyakorlatokat elbliccelni.*

Komolyabbra fordítva a szót: Alexa Károly tényfeltáró levelét és Dippold Pál hasonló tartalmú följegyzését ismerem. Aggodalmukat magam is osztom. (a főkönyvelőre vonatkozó észrevételeikben nem tudok állást foglalni, mivel az utóbbi időben nem lehettem ott a szerkesztőségben, de az elvet, hogy a lapnál a *szakma* domináljon – helyeslem.)

A hidegháborús hangulatot azonban meg kellene szüntetni. Nem szeretném, ha merő véletlenségből egyszercsak mi lennénk a nagy szabadság első független kannibáljai. (Fénylő csontjainkat Morvai majd begyűjti, innen a *Kőbányából*.)

A Szerkesztőség figyelmébe ajánlanék néhány javaslatot:

Fontosnak tartom, hogy a főszerkesztő vagy helyettese (ezt döntsék el egymás között) a Hitelnél legyen főállásban.

A rovatvezetők szuverénül dönthessenek, természetesen mindig figyelembe véve a lap – remélhetőleg – kialakított irányvonalát és demokratikusan eldöntött vállalásait.

Szükséges, hogy a rovatvezetők az elfogadott kéziratok útját végigkövessék és végigkövethessék.

Legyen szerzői korrektúra! (egyik jeles szerzőnk ennek hiányát, mint nem európai bánásmódot emlegette föl)

A szerkesztőségi üléseken érdemi vitákat folytassunk a készülő számokról; mondjunk véleményt egyes írásokról is (amiben kompetensek vagyunk; a pozitív vagy negatív elfogultságokat lehetőleg csökkentsük minimálisra: ne a nevek csengése, hanem a művek valós értéke döntsön. A vitatható esetekben a szerkesztő-bizottság elnöke és a főszerkesztő együtt mondja ki a végső szót.

Legyen egy közmegegyezés arról, hogy a „remekművek” alatti csak jó művek esetében mely szerzőket preferáljunk, kiket kevésbé, vagy egyáltalán nem.

A kézirat-dömping miatt több segédszerkesztő is kell, akik „elbánnak” a vonal alatti „művészekkel”, a nyilvánvaló dilettánsokkal. Hogy a rovatvezetők és szerkesztők a laphoz kötődő régi és új (idős és fiatal) szerzőket „abajgathassák” a legeslegjobb kéziratok ügyében. És szerkesszenek! Találják ki a lapot!

Bármennyire is tágas helyen vagyunk, egyre inkább azt gondolom: vissza kell költöznünk Budapestre. Vagy létre kell hoznunk (építenünk, bérelnünk) egy másik szerkesztőséget, ahol fogadóórát is lehet tartani.

Természetesen a személyi konzekvenciákat is le kell vonnunk, én például készséggel megteszem, ha olyan érdemes aspiránsokat látok a rovatom táján, akik a kialakított irányvonalhoz jobban tudnak igazodni.

A szépirodalomnak a lapban állandó helye legyen, és ne a tördelés szeszélye folytán kerüljön a kimaradt lukba pl. egy 9 és félcentis vers, vagy egy zseniális „kétperces” novella.

Időközben áttanulmányozhattam Mátyóki Endre kitűnő „kibontakozási programját” is; bár a kézírását nehezen olvastam, szemeim kellő erőltetésével a mondandót magamévá tettem. Ő egy optimista, látja az 1990-es esztendőt, jövőbe néz. Szíves figyelemtekbe ajánlom igen konkrét, igen fontos elképzeléseit.

Barátsággal gondol Rátok

Nagy Gáspár

Budapesti, 1989. november 16-án

P.s. – Ha még sincs kiút, megoldás és jövő, akkor elegánsan köszönjük el a maradék 33.789 olvasótól az idei 26., összességében 30. *szilveszteri-újévi* számunkkal. (Több száz sor örült gyöngyszemet őrzök szerkesztőségi fiókjaimban.)

A méltányos sajtótörténetben 30 db lapszám után/előtt már kalapot emelnek. És két sort írnak is erőlködésünkről.

Ez tehát a levél, és a helyzet drámaiságát negyedszázad múltán is érezheti mindenki, még azok is, akik az ügy „személyi vonatkozásairól” vagy a konkrét válságtényezőkről mit sem tudnak. Ha kipillantunk a szerkesztőség ablakain a kietlen Szállás utcára... Az országra. 1989 októberében oszlatja fel önmagát a Magyar Szocialista Munkáspárt, ekkor lesz az alapítók egyikét, Bíró Zoltánt váltva, a Magyar Demokrata Fórum elnöke Antall József és befejeződnek a kerekasztal tárgyalások, és élesedik a nagy schizma, „készül” a később „négyigenesként” elhíresült népszavazás, amely olyan útra lökte a magyar parlamentarizmust, amelyről csak húsz év múlva sikerült lelépnie. (Olvassunk bele a Kortárs Krónika 1989 című kötetbe, amelyet 2002-ben adott ki valahai kedves tanítványom, a réges-régi titkos Orwell magyarítót, Nové Béla.) Ha – ismételem – megíródnék egy tudományos feldolgozás a Hitelről, annak a legtávlatosabb tanulságait az hozná, ha be tudná mutatni a magyar rendszerváltozás mélyén meghúzódó és időről időre feltörő morális dilemmákat. Az örök reménykedéssel perlekedő tragikumtudatot, a „fennkölt” és a „naiv” állandó keveredését, a történelmi-politikai kelepccék „kezeléséhez” szükséges pragmatizmus hallatlan gyengeségét. És persze azt, hogy ezek a tanulságok a politikai osztály tagjai közül kikre vonatkoznak és kikre nem.

(Folytatjuk)